

Олена Олександрівна ЖУРАВЕЛЬ*(Златопільський міськрайонний суд Харківської області)***Олександр Олександрович ЮХНО,**

доктор юридичних наук, професор

(Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИ ВОЄННОМУ СТАНІ ТА У ПОВОЄННІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

У статті на ретроспективному рівні здійснено дослідження теоретичних, законодавчих, правозастосовних наявних проблемних питань щодо забезпечення слідчим суддею прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина на досудовому розслідуванні, з урахуванням змін і доповнень внесених законодавцем відносно його повноважень, пов'язаних з військовою агресією України, що визначає його діяльність й у повоєнній перспективі. На підставі вказаного констатовано на тому, що частина повноважень слідчого судді тимчасово на період воєнного часу наділено й скеровано прокурору у разі неможливості виконання у випадках чітко визначених у законі певних повноважень слідчим суддею. З вказаних проблемних питань досліджено наукові позиції вчених і представників національних наукових шкіл, а по актуальним і перспективним проблемним питанням сформовано наукові позиції авторів. За результатами проведеного дослідження надано пропозиції і рекомендації з теоретичних, організаційних, процесуальних, законодавчих та інших проблемних питань та шляхів їх вирішення.

Ключові слова: *проблемні питання, слідчий, прокурор слідчий суддя, забезпечення, права, свободи, законні інтереси, кримінальне провадження, досудове слідство, удосконалення, судові інстанції, суд, кримінальний процес, повноваження, функції.*

Постановка проблеми. За результатами дослідження з'ясовано, що у вітчизняному кримінально процесуальному законодавстві за часів незалежності нашої держави у ході низки законодавчих реформ досить послідовно проводиться імплементація міжнародно-правових стандартів у сфері кримінального судочинства, в тому числі й у питаннях забезпечення належної контрольно-наглядової діяльності за здійсненням досудового розслідування¹. У той же час, вказане питання залишається дискусійним, що й спонукало до обрання теми дослідження. Як зазначають вчені,

¹ Степанов А. Б. Співвідношення прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю під час досудового розслідування : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національний юридичний ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2018. С. 54–55.

кримінальне процесуальне законодавство України є досить динамічною галуззю з позиції внесення змін та доповнень, доцільність та якість яких подекуди є спірною¹. Понад 13 років минуло з того часу як у чинний КПК України введено нового суб'єкта кримінального процесу – слідчого суддю з метою забезпечення дотримання і реалізації прав, свобод та законних інтересів усіх учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування. Зокрема за чинним кримінально процесуальним законодавством не всі учасники кримінального провадження пропорційно гарантовані з питань їх захисту, зокрема на думку багатьох вчених вказане стосується потерпілих, цивільного позивача, третьої особи, права яких найменше захищені, ніж учасників зі сторони обвинувачення², тому саме слідчий суддя, повинен забезпечити їх права і свободи саме на стадії досудового розслідування. Крім цього, з 2020 року введено й нового учасника кримінального процесу – дізнавача й керівника органу дізнання, які також мають право звертатись до слідчого судді щодо питань забезпечення заходів кримінального провадження, й по інших питаннях досудового розслідування кримінальних проступків³. Однак, окремі їх повноваження не синхронізуються з положеннями КПК України в частині їх повноважень щодо звернення до слідчого судді, зокрема щодо клопотання для надання дозволу (наприклад, на обшук) та ін., що, на нашу думку, підлягає підготовці пропозицій та прийняття законодавчих рішень по унормуванню. У той же час, наукова дискусія в дослідженому напрямі продовжується і вимагає з'ясування і вирішення наявних проблемних питань. Зокрема агресія проти України поставила ряд проблемних питань щодо організації і забезпечення діяльності слідчих суддів та зокрема й самих судів після звільнення тимчасово окупованих територій України, а також на територіях на яких ведуться бойові дії та на прифронтових територіях. Крім цього, вказані чинники доповнюються й проблемами забезпечення належної діяльності судових інстанцій на територіях обласних центрів, інших населених пунктів та громад, що постійно, систематично та інтенсивно обстрілюються ворогом, у зв'язку з чим на їх територіях (Харківська, Дніпропетровська, Сумська, Донецька, Запорізька, Херсонська та ін. обласні центри) виникають проблеми із забезпеченням належної судової діяльності як слідчих суддів, так і загалом судових інстанцій в цілому та забезпечення їх і громадян відповідним правовим і процесуальним захистом. Крім цього, в питаннях забезпечення повноважень слідчого судді, законодавцем, який на думку С. Л. Шаренко,

¹ Лейба О. В. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2018. С. 44–57, 150–151.

² Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141; Кавун Д. Ю. Кримінально-процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2017. С. 34–47; Емельянов Р. О. Правове регулювання участі адвоката-представника потерпілого в кримінальному провадженні. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 128.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України (станом на 5 листопада 2024 р.). Харків : Право. 2024. 454 с.

неповно закріпив його повноваження відповідно до територіальної юрисдикції, зокрема в частині виконання вимог ст. 32 КПК України про розгляд клопотань щодо проведення слідчих (розшукових) дій відносно, працівників правоохоронних органів та суддів, оскільки в деяких випадках (з метою неупередженості) було б доцільним проводити їх поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює таке розслідування, що вимагає законодавчого закріплення за рахунок внесення відповідних доповнень в окремі частини вищезазначеної статті¹. На підставі вказаного виникають теоретичні, організаційні, процесуальні, законодавчі й інші проблемні питання, які потребують свого вирішення як при наявності воєнного стану, так і у повоєнній перспективі, що є підставою для проведення подальших наукових досліджень у вказаному напрямі.

Наукові пошуки вчених щодо забезпечення слідчим суддею гарантій дотримання прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина на стадії досудового розслідування було розглянуто в роботах А. Ф. Бандюка, В. Д. Бринцева, К. Д. Волкова, І. В. Глов'юк, В. Г. Дрозд, Д. Ю. Кавун, О. В. Капліної, М. О. Карпенко, І. В. Конфуї, О. В. Косьміна, М. А. Макарова, Т. О. Музиченко, Д. С. Крикливця, В. Т. Нора, О. І. Полуховича, М. Є. Савенко, А. Б. Степанова, Р. І. Тракало, О. І. Тищенко, А. Р. Туманянц, С. Л. Шаренко, О. Г. Шило, Д. О. Шингарева, О. О. Юхна, О. Г. Яновської та ін. Окремі перспективні напрями діяльності слідчого судді розглянуто ще до прийняття чинного КПК України, зокрема у кандидатській дисертації: А. Р. Туманянц «Судебный контроль за законностью и обоснованностью процессуальных решений органов досудебного расследования» (Харків, 1998 р.); у докторській дисертації О. І. Шило «Теоретичні основи та практика реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі» (Харків, 2011 р.). А вже після 2012 року у кандидатських дисертаціях: А. Ф. Бандюка «Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні» (Київ, 2017 р.); А. В. Чуба «Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження» (Київ, 2017 р.), О. І. Полуховича «Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій» (Харків, 2017 р.), І. В. Конфуї «Правовідносини слідчого, прокурора, та слідчого судді у досудовому кримінальному провадженні» (Київ, 2017 р.); Т. О. Музиченко «Апеляційне оскарження ухвал слідчого судді щодо правомірності обмеження права власності особи у досудовому розслідуванні» (Київ, 2018 р.); С. В. Шапутько «Повноваження слідчого судді щодо судового контролю у кримінальному провадженні» (Київ, 2018 р.), А. Б. Степанова «Співвідношення прокурорського нагляду та судового контролю під час досудового розслідування» (Харків, 2018 р.); М. Є. Савенко «Апеляційне оскарження та перегляд ухвал слідчого судді, постановлених під час досудового розслідування» (Харків, 2020 р.); у докторській дисертації

¹ Шаренко С. Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному процесі : монографія. Харків : Право, 2021. С. 466–467.

Т. Г. Фоміної «Теоретичні і процесуальні основи застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві України» (Харків, 2020 р.). Крім цього, підняті питання було розглянуто у монографіях Л. Д. Удалової, Д. О. Савицького, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва «Функція судового контролю у кримінальному процесі» (Київ, 1915 р.), В. Т. Нора, Д. С. Крикливця «Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею» (Львів, 2017 р.); В. В. Луцика, В. І. Самаріна «Сучасний кримінальний процес країн Європи» (Харків, 2018 р.), І. С. Шаповалової, В. В. Рогальської «Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею місцевого загального суду під час здійснення судового контролю» (Одеса, 2020 р.); С. Л. Шаренко Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному провадженні (Харків, 2021 р.). У той же час, у вказаних роботах підняті нами проблемні питання розглянуто фрагментарно, без врахування змін і доповнень у чинне законодавство щодо забезпечення слідчим суддею прав, свобод та законних інтересів особи у досудовому розслідуванні під час агресії проти України і тимчасового наділення його повноважень - прокурора та вирішення інших наявних сучасних проблемних питань у цьому напрямі. Крім цього, сформульовані пропозиції вчених у вищезазначених та інших дослідженнях і працях носять дискусійний характер, що вимагає їх ґрунтовного переосмислення. На підставі вказаного та наявного досвіду праці слідчих суддей в умовах воєнного стану виникає доцільність подальшого вивчення піднятих у статті проблемних функцій, напрямів діяльності і повноважень дослідженого суб'єкта кримінального процесу та напрацювання шляхів їх вирішення і удосконалення його повноважень, зокрема з урахуванням майбутніх перспектив внесення відповідних змін у чинне процесуальне законодавство також й у повоєнній перспективі.

Метою дослідження є з'ясування наявних проблемних питань процесуального статусу слідчого судді у сучасному стані, враховуючи суттєві зміни в національному кримінальному процесуальному законодавстві, що були пов'язані із початком військової агресії проти України та тимчасовим наділенням таких повноважень прокурора і наявних теоретичних, законодавчих, правозастосовних і організаційних проблемних питань, з метою напрацювання пропозицій та рекомендацій щодо напрямів їх вирішення, враховуючи й повоєнну перспективу.

Виклад основного матеріалу. Нормативна модель судового контролю під час досудового розслідування, яка існувала за КПК України 1960 року зазнала концептуальних змін¹. Дослідження процесу запровадження у кримінальний процес України нового суб'єкта – слідчого суддю з 2012 року по наступний час² надає позитивну відповідь про таку позитивну доцільність. Положення ч. 2 ст. 9 Закону України «Про судоустрій

¹ Кавун Д. Ю. Кримінально-процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2017. С. 7.

² Кримінальний процесуальний кодекс України (станом на 5 листопада 2024 р.). Харків : Право. 2024. 454 с.

і статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII закріплюють, що суд створює такі умови, за яких кожному учаснику судового процесу гарантується рівність у реалізації наданих процесуальних прав та у виконанні процесуальних обов'язків, визначених процесуальним законом. Приймаючи участь у дискусії з цих питань, А. Б. Степанов зазначає, що ефективність судового контролю слідчим суддею та прокурорського нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням органами прокуратури повинна здійснюватися вже з початку реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, що ми підтримуємо¹. У той же час, якщо про таке повноваження процесуального керівника досудового розслідування в процесі прокурорського нагляду закріплено в ст. 214 КПК України і відомчих нормативно-правових актах Офісу Генерального прокурора та міжвідомчих, то таке питання відносно повноважень слідчого судді законодавчо закріплено лише при наявності скарги на дії дізнавача, слідчого, прокурора щодо невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (з дотриманням 10 денного терміну такого звернення), що не виключає повторного звернення скажника з цього питання. Таким чином слідчий суддя не може самостійно ініціювати таке питання без скарги, що на нашу думку, підлягає уточненню та унормуванню, зокрема починаючи з встановлення фактів порушення термінів реєстрації заяв та повідомлень про кримінальне правопорушення в ЄРДР, в чому слід підтримати наукові позиції й інших вчених². Існують також теоретичні, законодавчі, організаційні та правозастосовні дискусійні питання відносно статусу і повноважень слідчого судді. З точки зору організації виконання і правових підстав його повноважень виникає дискусійне питання, а чи є така діяльність нормативною, з огляду на факультативність її виконання, так звану «громадську» діяльність, оскільки така особа висувається і «обирається» насамперед з числа найбільш досвідчених суддів із складу наявного суду відповідної територіальної юрисдикції, але така посада в організаційно-штатному розкладі не прописана і не передбачена. В дискусіях вчених і практиків такий формальний підхід щодо вибору із складу суду слідчого судді викликає занепокоєння і вони з аргументацією звертаються до досвіду окремих зарубіжних країн, в яких слідчий суддя є в наявному штаті певних судових інстанцій (інколи його повноваження не пов'язані з виконанням інших судових повноважень)³, що вважається цивілізованим вирішенням такої проблеми. До вказаного спонукає національна фактична практика прийому

¹ Степанов А. Б. Ефективність правового регулювання прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю в механізмі забезпечення своєчасного початку досудового розслідування. *Право і суспільство*. № 3. 2018. С. 285–294.

² Там само.

³ Шаренко С. Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному процесі : монографія. Харків : Право, 2021. С. 84–97; Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування : монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський та ін. ; Державний науково-дослідний інститут ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Херсон : Видавничий дім «Гельветика». 2019. С. 349–362.

та розгляду клопотань слідчими суддями у яких, крім вказаного ще є наявності й судові справи для розгляду, як судді такого. Так, аргументом до цього є визначення днів прийому (тільки 1 день або, рідше, 2 дні в неділю) в обласних апеляційних судах для прийому клопотань щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що не влаштовує, зокрема чисельних представників оперативних підрозділів СБУ, регіональних підрозділів ГУНП в областях і окремих Департаментів Національної поліції України (які по горизонталі підпорядковуються напряму центральному апарату Національній поліції України), СБУ, Військової розвідки і контррозвідки ЗСУ, Державної прикордонної служби, Державного бюро розслідування, Бюро економічної безпеки України, НАБУ, Державної кримінально-виконавчої служби України, представників інших відомств, що наділені правом проведення оперативно-розшуковою діяльністю. При цьому правозастосовна діяльність, зокрема в період агресії проти України вимагає оперативних управлінських і швидких процесуальних, оперативно-розшукових та інших рішень у протидії злочинності, зокрема : по фактах вчинення воєнних і військових злочинів, транснаціональної, організованої, групової, резонансної, а також по питаннях міжнародної співпраці відносно транснаціональної злочинності та ін. У той же час Вища Рада правосуддя України, яка займається відбором кадрів суддів і належною організацією діяльності судових інстанцій на пропозиції вчених і практиків з піднятого проблемного питання поки що має своє суб'єктивне бачення і не відреагувало на це проблемне питання, яке поки що залишається дискусійним. Так, за їх адміністративною позицією слідчий суддя повинен обиратись наявним існуючим порядком. У той же час, вказане підтверджує актуальність цього дискусійного питання та доцільність вирішення вищезазначених пропозицій вчених і практиків в цьому напрямі. Крім цього, ввівши в КПК України нового повноцінного суб'єкта досудового розслідування – дізнавача, законодавець у ч. 3, 4, 6 ст. 234 і ч. 1, 3, 4, 5, 6, 7 ст. 236 КПК України не наділив його правом звернення з клопотанням до слідчого судді про надання дозволу, зокрема на проведення обшуку та інших слідчих (розшукових) дій і відповідно до ч. 5, 6, 7 ст. 237 КПК України щодо здійснення огляду, а також й слідчого експерименту в ч. 1, 5, 6 ст. 240 КПК України, який повинен проводитись в житлі або іншому володінні особи та ін., що вимагає таку прогалину вирішити на законодавчому рівні¹.

Не зважаючи на наявність у понад трирічний термін агресії проти України, тимчасову окупацію окремих регіонів, прифронтову смугу та райони ведення бойових дій і наділення працівників органів прокуратури повноваженнями слідчого судді на період воєнного стану, останні за цей час все ж таки досить плідно виконували свої повноваження. Так, тільки у 2022 році слідчими суддями було усього розглянуто 223136 клопотань слідчих, прокурорів та оперативних працівників, з яких – 111657 клопотань

¹ Місечко М. М. Проблема оцінки слідчим суддею доказів при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Правова позиція*. 2023. № 3 (10). С. 59–65.

задоволено про тимчасовий доступ до речей і документів (11066 – відмовлено); 68058 клопотань про арешт майна (4200 – відмовлено); 426 – про відсторонення від посади (181 – відмовлено); 7457 про затримання особи (7658 – відмовлено); задоволено 24038 клопотань про застосування запобіжних заходів (3450 – відмовлено), зокрема з яких задоволено: 14570 – у вигляді тримання під вартою (2944 – відмовлено); 5521 – щодо домашнього арешту (308 – відмовлено), 3484 – особистого забор'язання (118 – відмовлено), 434 – застави (78 – відмовлено), 26 – особистої поруки (2 – відмовлено). Враховуючи значну кількість критичних зауважень в наукових дослідженнях і з боку представників правозастосовної практики правоохоронних органів, слід звернути увагу на те, що за останній час простежується стійка тенденція щодо щорічного зменшення слідчими суддями кількості відмов клопотань слідчих, дізнавачів, прокурорів щодо застосування запобіжних заходів¹, що свідчить про підвищення за останні роки належної та ефективної взаємодії науки і практики в питаннях виконання завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) та у протидії злочинності при дотриманні засади законності (ст. 7 КПК України)².

З початку агресії проти України 24.02.2022 року, національний законодавець врахував певні особливості проведення досудового розслідування в цих умовах, враховуючи про перехід певних територій під тимчасову окупацію агресора та подальшу їх деокупацію і прийняв Закон України «Внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового врегулювання питань правопорядку в умовах воєнного стану» в якому в чинний КПК України ввів новелу – розділ IX-I «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» і нові статті в ньому – ст. ст. 615, 615-1 та 616³, якими вимушено та тимчасово внесено зміни про повноваження слідчого судді, які при певних умовах може виконувати прокурор та інші особливості забезпеченні прав особи слідчим суддею на стадії досудового розслідування при воєнному стані. Так, відповідно до положень ст. 615 КПК України, у разі відсутності слідчого судді із певних причин, у відповідних випадках щодо питань забезпечення окремих заходів кримінального провадження та надавати дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій за окремими статтями Кримінального кодексу України, має право прокурор. Такими причинами можуть бути випадки, коли слідчий суддя не може виконувати відповідні функції протягом певного часу, пов'язаного з воєнним станом чи з інших причин. Також, прокурор має право здійснювати його повноваження, якщо слідчий суддя не може виконувати їх у встановленні законом строки. Зміни і

¹ Місечко М. М. Проблематика оцінки слідчим суддею доказів при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Правова позиція*. 2023. № 3 (10). С. 59–65.

² Кримінальний процесуальний кодекс України (станом на 5 листопада 2024 р.). Харків : Право. 2024. 454 с.

³ Там само.

уточнення до ст. 37 КПК України покладають вказані повноваження саме на керівників органів прокуратури. В таких випадках прокурор, за відсутності слідчого судді, може винести постанову щодо проведення тимчасового доступу до речей і документів, обшук та арешт майна, продовження строку досудового розслідування, дозвіл на отримання зразків для дослідження, дозвіл на затримання з приводу та навмисних мотивів, обрання запобіжних заходів. Зокрема, мова йде у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень передбачених ст. ст. 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232-235, 245-248, 250, 294 КПК України. Реалізація таких повноважень здійснюється у формі постанови керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, дізнавача, погодженим з прокурором та містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді. Відповідно до внесених змін, вимоги до постанови прокурора ті ж самі, що й до відповідного дозволу слідчого судді. Слідчий суддя, або прокурор повинні контролювати ухвалу або постанову щодо надання дозволу на проведення обшуку, з тим, щоб його проведення слідчий або дізнавач не передоручали співробітникам оперативних підрозділів, факти чого продовжують мати місце в практиці органів поліції. На це зверталась увага ще в Постанові Верховного Суду від 19.01.2019 року (справа № 466/896/17), в якому висловлена правова позиція про незаконність таких передоручень з обґрунтуваннями і посиланнями на положення ст. 236 КПК України, при цьому було наголошено, що результати таких обшуків відповідно до статей 86 і 87 КПК України не можуть бути використаними при прийнятті процесуальних рішень і суд не може посылатись на них як на доказ при ухваленні обвинувального вироку¹.

Відповідно до положень вказаних новел у ч. 3 і ч. 5 ст. 615-1 КПК України законодавець певним чином при воєнному стані визначив повноваження слідчого судді й щодо відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в цих умовах. Так, ч. ст. 615-1 КПК закріплює, що клопотання про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження розглядається слідчим суддею того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, судом, який здійснював судове провадження, а в разі неможливості з об'єктивних причин, здійснювати відповідним судом правосуддя – слідчим суддею іншого суду або іншим судом, визначеного в порядку, передбаченого законодавством. Згідно з положеннями ч. 5 цієї ж статті слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про відновлення матеріалів кримінального провадження повністю, або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити. Враховуючи важливість проходження військової служби за призовом або мобілізацією на особливий період (військовий стан) слідчий

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України (станом на 5 листопада 2024 р.). Харків : Право. 2024. 454 с.; Туренко Д. В., Юхно О. О. Особливості досудового розслідування щодо застосування примусових заходів медичного характеру : монографія / За наук. ред. д.ю.н., професора О. О. Юхна. Харків : Факт, 2024. С. 142–149.

суддя відповідно до положень ч.1 ст. 616 КПК України уповноважений скасувати запобіжний захід для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу або замінити запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з інших підстав для продовження та/або проходження військової служби. Крім цього, відповідно до ч. 5 ст. 616 КПК України слідчий суддя має право за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, ухвалити рішення про заміну запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання, якщо відповідне клопотання обґрунтовується бажанням використати кошти, передані в заставу (в повному обсязі або частково), для внесення на спеціальні рахунки Національного банку України для цілей оборони України. Відповідно до положень ч. 6 ст. 616 КПК України слідчий суддя, суд у місцях ведення активних бойових дій за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого має право розглянути питання про заміну запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту на запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання¹. Таким чином, законодавець вимушений був адекватно відреагувати на введення військового стану відповідно до агресії та внести відповідні зміни і доповнення до чинного КПК України з метою забезпечення завдань кримінального провадження² і належної діяльності органів дізнання і досудового розслідування, правоохоронних органів, органів прокуратури, слідчих суддів та судових інстанцій.

Висновки. Наявний, у понад тринадцятирічний термін і досвід запровадження у кримінальний процес України новели відносно введення посади слідчого судді підтверджує його необхідність і доцільність, але вимагає удосконалення і уточнення його повноважень в окремих напрямках, враховуючи воєнний стан та повоєнну перспективу. На нашу думку, підлягає затвердження на законодавчому рівні такої посади в окремому штатному розкладі місцевих і обласних апеляційних судових інстанцій, практичне вирішення чого продовжує на сьогодні носити в теорії кримінального процесу і правозастосовній діяльності дискусійний характер.

Доцільно розширити вимоги в розрізі положень ст. 206 КПК України і додатково ввести посаду слідчого судді з розгляду питань Пенітенціарної системи України відповідно до територіальної юрисдикції, що пов'язано зі спеціалізацією, оскільки це вимагають потреби як сучасного воєнного, так і мирного та повоєнного часу з метою попередження катування, нелюдського та таким, що принижує гідність поводження або покарання щодо засуджених осіб та військовополонених, а також документування для Міжнародного кримінального суду фактів такого відношення представників країни агресора відносно військовополонених ЗСУ, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби, Підрозділів територіальної оборони України, цивільного населення та ін. Крім, цього через таких

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України (станом на 5 листопада 2024 р.). Харків : Право. 2024. 454 с.

² Там само.

слідчих суддів доцільно було б контролювати прийняття рішень адміністрації пенітенціарних установ щодо застосування до засуджених покарань щодо поміщення такої категорії до штрафних ізоляторів за порушення ними режиму відбування покарання, що обмежує волю таких осіб. Поряд з цим, такі слідчі судді могли б попередньо розглядати матеріали адміністрації пенітенціарних закладів щодо дотримання прав засуджених з питань їх умовно-дострокового звільнення, застосування амністії та ін., що направляються до судів загальної юрисдикції.

З метою альтернативності дії слідчого судді щодо територіальної юрисдикції у разі досудового розслідування кримінальних проваджень відносно працівників правоохоронних органів і суддів, доцільно внести доповнення в положення ст. 32 КПК України про таку альтернативну можливість.

Слід підтримати наукову позицію вчених і практиків щодо чіткого визначення в положеннях чинного КПК України доповнень стосовно *обов'язкової* спеціалізації слідчих суддів при розгляді питань щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів при досудовому розслідуванні відносно малолітніх і неповнолітніх, яка встановлена і діє в органах досудового розслідування, дізнання та в органах прокуратури.

Вимагає законодавчого усунення прогалини і синхронізація щодо вирівнювання прав дізнавача та керівника органу дізнання як слідчого щодо права звернення до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на окремі заходи забезпечення кримінального провадження і проведення окремих слідчих (розшукових) дій у положеннях ст. ст. 234, 236, 237 та 240 КПК України.

Враховуючи агресію і вимушений захід з прийняття змін і доповнень до чинного КПК України в частині тимчасового наділення повноважень слідчого судді – прокурора, то у повоєнній перспективі доцільно привести чинне національне кримінально процесуальне законодавство у відповідність до його положень до 22.02.2022 року, за умов настання миру. Таким чином, важливим завданням на сьогодні є подальше удосконалення і орієнтування чинного законодавства та судової практики відповідно до міжнародних правових актів, рішень Європейського суду з прав людини щодо питань дотримання, забезпечення і реалізації прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, усіх учасників кримінального провадження, гарантом чого виступає слідчий суддя. Втім, підняті проблемні питання не є остаточними і підлягають окремому і подальшому дослідженню, враховуючи продовження воєнного стану та діяльність слідчих суддів у повоєнній перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ємельянов Р. О. Правове регулювання участі адвоката-представника потерпілого в кримінальному провадженні. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 122–130.

2. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи на стадії досудового розслідування : монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський та ін. ; Державний науково-дослідний інститут ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Херсон : Видавничий дім «Гельветика». 2019. 498 с.

3. Кавун Д. Ю. Кримінально-процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2017. 214 с.

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України (станом на 5 листопада 2024 р.). Харків : Право. 2024. 454 с.

6. Лейба О. В. Дефекти кримінального процесуального зпконодавства та засоби їх подолання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків. 2018. 244 с.

7. Місечко М. М. Проблематика оцінки слідчим суддею доказів при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Правова позиція*. 2023. № 3 (10). С. 59–65.

8. Степанов А. Б. Ефективність правового регулювання прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю в механізмі забезпечення своєчасного початку досудового розслідування. *Право і суспільство*. № 3. 2018. С. 285–294.

9. Степанов А. Б. Співвідношення прокурорського нагляду, відомчого та судового контролю під час досудового розслідування : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національний юридичний ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків. 2018. 235 с.

10. Туренко Д. В., Юхно О. О. Особливості досудового розслідування щодо застосування примусових заходів медичного характеру : монографія / За наук. ред. д.ю.н., професора О. О. Юхна. Харків : Факт, 2024. 223 с.

11. Шаренко С. Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді в кримінальному процесі : монографія. Харків : Право, 2021. 480 с.

Стаття надійшла до редакції 17.07.2025

Olena OI. ZHURAVEL

(Zlatopil City District Court of Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine)

Oleksandr OI. YUKHNO,

Doctor of Law, Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

PROBLEMATIC ISSUES OF ENSURING THE POWERS OF THE INVESTIGATING JUDGE DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION UNDER MARTIAL LAW AND IN THE POST-WAR PERSPECTIVE

The article retrospectively examines the theoretical, legislative and law

enforcement issues related to ensuring by an investigating judge of the rights, freedoms and legitimate interests of a person and a citizen during pre-trial investigation, with due regard to the amendments and additions made by the legislator to his/her powers related to the military aggression against Ukraine, which determines his/her activities in the post-war perspective. Based on the above, it is noted that some of the powers of the investigating judge are temporarily vested in the prosecutor for the period of wartime and are delegated to the prosecutor in case of impossibility to exercise certain powers of the investigating judge in cases clearly defined by law. The scientific positions of scientists and representatives of national scientific schools were studied on these problematic issues, and the scientific positions on current and promising problematic issues were formed. Based on the results of the study, it was provided suggestions and recommendations on theoretical, organisational, procedural, legislative and other problematic issues and ways of their solution.

Keywords: *problematic issues, investigator, prosecutor, investigating judge, ensuring, rights, freedoms, legitimate interests, criminal proceedings, pre-trial investigation, improvement, judicial authorities, court, criminal procedure, powers, functions.*